

Klasszikus héber nyelv 4.:

Szintaxis

BBN-HEB11-204

Biró Tamás

A constructusos szerkezet
és a birtoklás kifejezési módjai

2021. november 10.

Ismétlés az elsőéves anyagból

A mai órára:

- Szabályos igék *piel*-ben és *pual*-ban

A következő órára:

- Szabályos igék *hifil*-ben és *hofal*-ban
- Szabályos igék *nifal*-ban és *hitpael*-ben

Kérdések

az olvasmányokkal kapcsolatban?

Témaválasztás házi dolgozatra

~~Témaválasztás~~ házi dolgozatra

Ne egy *téma***ról** írjanak,
hanem
egy *kérdés***t** válaszoljanak meg.

Ez a kérdés legyen:

- Pontosán megfogalmazva
- Körülhatárolva

A megválaszoláshoz vezető út legyen:

- Pontosán megfogalmazva
- Körülhatárolva
- Reális

Ezek alapján gondolkozzanak a témájukon.

Jövő hétre: kérek egy emailt, amelynek tárgya a kutatási kérdés.

A kérdés három szintje

1. Milyen (tágabb / szűkebb) téma érdekel engem?

- Miért érdekel engem? Személyes motiváció (*önismeret fontos, de nem tartozik másra*)
- Miért érdemes ezzel foglalkozni? Tudományos indok, társadalmi haszon

2. Mi az a kérdés, amit meg szeretnék válaszolni?

Jól megfogható legyen. Javaslat:

1. Hipotézis bizonyítása vagy cáfolata (= eldöntendő kérdés: igaz-e, hogy...); vagy
 2. Olyan kérdés, amelyre a lehetséges válaszok halmaza előre meghatározható
- + A kérdés minden szava jól definiált fogalom

3. Mi az a kérdés, amit meg tudok / meg fogok válaszolni?

- A rendelkezésre álló idő, eszközök, könyvtár, anyagi források... figyelembevételével

Példa: bővebben ld. <http://birot.web.elte.hu/trening/TDK-kutatas.pdf> pp. 19-35.

HÁTTÉR: Bibliai héber mondattan

TÉMA: Milyen szerepe van a szórendnek a Héber Bibliában?

KÉRDÉS: Mi a bibliai héber [X definíció szerinti] alapszórendje?

{ VSO, SVO, SOV... }

OPERACIONALIZÁLT KÉRDÉS: 1Mózes narratíváiban mi a főmondatok szórendje?

KUTATÁSI MÓDSZER: 1Mózes narratíváiból összegyűjtöm a főmondatokat.

Példa: bővebben ld. <http://birot.web.elte.hu/trening/TDK-kutatas.pdf> pp. 19-35.

HÁTTÉR: A klasszikus és a kései bibliai héber különbsége

TÉMA: Megváltozott a *constr.* szerkezet funkciója a fogság után?

KÉRDÉS: Mely tankönyvi funkciók találhatók a klassz., ill. a kései héberben?

{ possessive, relationship, gen. obj, gen. subj, ... }

OPERACIONALIZÁLT KÉRDÉS: 1Kir. 1–5-ben és Eszt. 1–5-ben a *constructusos* szerk. tankönyvi kategóriái közül mely funkciókra találunk példákat?

KUTATÁSI MÓDSZER: Kategorizálom a *constr.* szerk-eket 1Kir. 1–5 és Eszt. 1–5-ben

~~Témaválasztás~~ házi dolgozatra

Ne egy *téma***ról** írjanak,
hanem
egy *kérdés***t** válaszoljanak meg.

Ez a kérdés legyen:

- Pontosán megfogalmazva
- Körülhatárolva

A megválaszoláshoz vezető út legyen:

- Pontosán megfogalmazva
- Körülhatárolva
- Reális

Ezek alapján gondolkozzanak a témájukon.

Jövő hétre: kérek egy emailt, amelynek **TÁRGYA** a kutatási kérdés.

Forma és funkció/jelentés

Forma (morfológia és szintaxis) vs. jelentés (szemantika)

Hogy eljussunk a szavak alakjától a szöveg jelentéséig:

- Adott forma, például

- előjáró nélküli főnév
- constructus-os szerkezet
- perfectumban álló ige

milyen jelentéseket fejezhet ki?

- Adott jelentést, funkciót, például

- megszólítást
- birtokviszonyt
- jövő időt

milyen formák fejezhetnek ki?

néhány forma
(formák diszkrét halmaza)

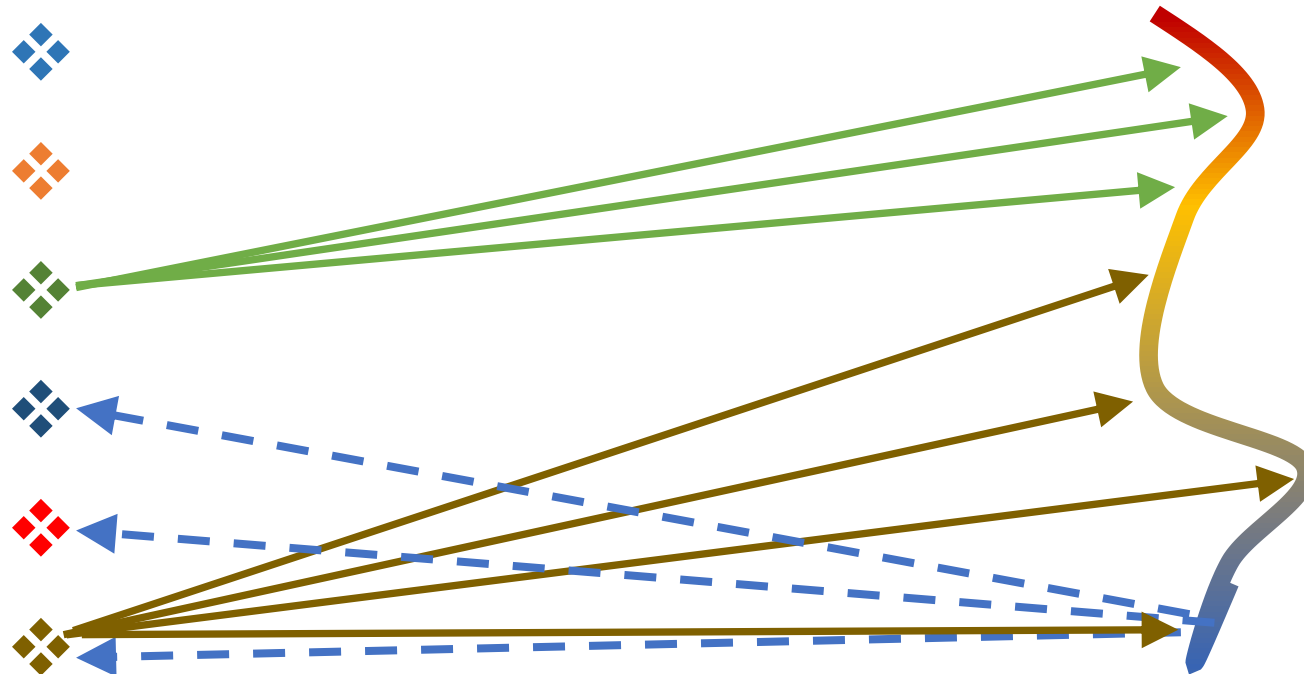
a lehetséges jelentések
folytonos spektruma

Forma (morfológia és szintaxis) vs. jelentés (szemantika)

- Adott forma

- Adott jelentést, funkciót

milyen jelentéseket fejezhet ki?

milyen formák fejezhetik ki?

Nyelvi jel = jelölő/jeltest + jelentés

Forma

Jelentés

Fonológia: fonéma

Lexikon → morféma

Morfológia: szó

Szintaxis: szó,
szó szerkezet,
mondat egység, mondat

Szószemantika:

morféma jelentése

Kompozicionális szemantika:

szó jelentése,
szó szerkezet jelentése,
mondat egység, mondat jelentése

atomi elemek
jelentése

nagyobb egység
jelentése az összetevők
jelentéséből

A constructus-os szerkezet
szintaxisa: a formáról

Nomen regens és nomen rectum

מְלֶכֶת־שָׁבָא

'Sába királynője' (1Kir 10,1)

- *nomen rectum*
„uralt főnév”

nomen regens
„uralkodó főnév”

bővítmény

fej

status absolutus

status constructusban áll *(ahogy első évben megtanulták)*

„genitivus”

esetet a mondatbeli helyétől függően kap

(Sábának a királynője...)

(Sába királynője, Sába királynőjét,
Sába királynőjének a, Sába királynőjéhez, stb.)

Nomen regens és nomen rectum

- Két *nomen regens* nem lehet, körbeírásra van szükség, szuffixum a második nomen regens-en:

בְּנֵי דָוִד וּבָנֹתָיו 'Dávid fiai és lányai'

- Két *nomen rectum* lehet: קִנְיָה שָׁמַיִם וְאָרֶץ (Gen 14,19)
- De néha ezt is elkerülik: אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאֱלֹהֵי הָאָרֶץ (Gen 24,3; cf. Jer 8,1)
- Láncolat (a nomen rectum is constr. szerkezet): יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אָבֹתַי (Gen 47,9)

A constructus-os szerkezet
szemantikája: a funkcióról, jelentésről

Arnold & Choi 2.2–2.3

Szintaktikai eset, morfológiai eset

ISMÉTLÉS

adott pozíció/funkció
adott szintaktikai esetet kíván

adott szó, szófaj, főnévi csoport
adott szintaktikai esetet milyen eszközzel fejez ki

Szintaktikai pozíciók, Szemantikai funkciók	Szintaktikai esetek	Morfológiai eszközök
<i>alany</i>		<i>nullmorféma (∅)</i>
<i>állítmány főnévi része</i>	<i>nominativus</i>	<i>morfológiai esetragok (pl. -u, -a, -i)</i>
<i>megszólított</i>		
<i>topik / fókusz</i>	<i>accusativus</i>	<i>előjáró (pl. et)</i>
<i>tárgy</i>		
<i>hely[határozó]</i>	<i>genitivus</i>	<i>személyragok (pl. -o, -ah...)</i>
<i>birtokosjelző</i>		
...		<i>személyes névmások esetei = ragozott előjárók</i>

A szakkönyvek logikája jobban megérthető, ha élünk a nyelvi szintek különválasztásával.

Feltételezett proto-sémi esetrendszer

FORMA

ISMÉTLÉS

Nominativus:

az önmagában álló főnév esete

Accusativus:

az igéhez kapcsolódó főnév esete

Genitivus:

a főnévhez kapcsolódó főnév esete

(obliquus = acc + gen.)

Sing.	<i>masc.</i>
Nom	-u-
Acc	-a-
Gen	-i-

Dualis

Nom	-ā-
Acc+Gen	-ay-

Pluralis

Nom	-ū
Acc+Gen	-ī

V.ö. pl. az akkád, arab, ugariti nyelvekkel.

Feltételezett proto-sémi esetrendszer

FUNKCIÓ

ISMÉTLÉS

Nominativus:

az önmagában álló főnév esete

Accusativus:

az igéhez kapcsolódó főnév esete

Genitivus:

a főnévhez kapcsolódó főnév esete

(obliquus = acc + gen.)

Sing.	<i>masc.</i>
Nom	<i>-u-</i>
Acc	<i>-a-</i>
Gen	<i>-i-</i>

Dualis	
Nom	<i>-ā-</i>
Acc+Gen	<i>-ay-</i>

Pluralis	
Nom	<i>-ū</i>
Acc+Gen	<i>-ī</i>

V.ö. pl. az akkád, arab, ugariti nyelvekkel.

Feltételezett proto-sémi esetrendszer

FUNKCIÓ

ISMÉTLÉS

Nominativus:

az önmagában álló főnév esete:

alany; állítmány névszói része...

Accusativus:

az igéhez kapcsolódó főnév esete:

tárgy; határozó (hely, irány, idő...).

Genitivus:

a főnévhez kapcsolódó főnév esete:

birtokos; prepozíció után.

(obliquus = acc + gen.)

Mit jelent az, hogy igéhez/főnévhez kapcsolódó?

*Gondolom, maguk sem látták
korábban ez a képet, ezért nincs
rá külön nyelvi jelük. Mégis le
tudják írni saját szavaikkal:*

A fiú olvas.

A fiú könyvet olvas. A fiú fekvé olvas.

A fiú egy piros könyvet olvas fekvé.

Mit jelent az, hogy igéhez/főnévhez kapcsolódó?

- A világ komplexebb, mint ahány szó van. „Sokkal” komplexebb: új jelenségeket kell állandóan leírni. Nem létezhet mindenre külön nyelvi jel. Ezért:
- A nyelv kombinatorikus eszközökkel él:

Gondolom, maguk sem látták korábban ez a képet, ezért nincs rá külön nyelvi jelük. Mégis le tudják írni saját szavaikkal:

A fiú olvas.

A fiú könyvet olvas. A fiú fekvé olvas.

A fiú egy piros könyvet olvas fekvé.

Mit jelent az, hogy igéhez/főnévhez kapcsolódó?

- A világ komplexebb, mint ahány szó van. „Sokkal” komplexebb: új jelenségeket kell állandóan leírni. Nem létezhet mindenre külön nyelvi jel.

Ezért:

- A nyelv kombinatorikus eszközökkel él:

- Alany + állítmány
- Alany + állítmány + tárgy / határozó
- Főnév + jelző
- stb.

„valami” + ahhoz
kapcsolódó „valami”

*Gondolom, maguk sem látták
korábban ez a képet, ezért nincs
rá külön nyelvi jelük. Mégis le
tudják írni saját szavaikkal:*

A fiú olvas.

A fiú könyvet olvas. A fiú fekvé olvas.

A fiú egy piros könyvet olvas fekvé.

Mit jelent az, hogy igéhez/főnévhez kapcsolódó?

Fej (head) + módosító / bővítmény. Utóbbi lehet:

1. Kötelező vonzat (kötött bővítmény, *complement*)

- Főnevek: *teteje* **VMINEK**, *fia* **VKINEK**... (vö. [ház-, üveg-]tető, fiú)
- Igék: *ad* **VKINEK VMIT**, *dönt* **VMI MELLETT**... (vö. beszélget **vmi mellett**)
- Intranszítív (csak alany) vs. tranzitív (alany + tárgy) igék (vö. *havazik*, *esteledik*)

A fej nyitva hagy egy üres elemet, ahova bejön a vonzat, nélküle nem teljes a jelentés.

2. Opcionális módosító (adjunktum, *adjunct*)

- Főnevek: a legtöbb minőségjelző, mennyiségjelző, birtokos jelző.
- Igék: tipikusan helyhatározók, módhatározók, stb.

Kiegészíti a fej jelentését, de nélküle is teljes lehetne a jelentés.

- (1) Futok **a parkban**.
- (2) Lefutok **5 kilométert**.
- (3) Megyek / futok **VHOVA**.

2.2 Genitivus: a főnévhez kapcsolódó főnév esete

2.2 Genitivus: a főnévhez kapcsolódó főnév esete

Két főnév (névszó) kapcsolatának megjelenési formái nyelvenként változhatnak:

(Az angolban és a magyarban sem mindig ugyanaz, és a héberben is léteznek más lehetőségek a *status constructus*on kívül. Ld. pl. az értelmezőt jövő órán.)

	Magyar párhuzam	Angol párhuzam	Héber: <i>status constructus</i>
Birtokos szerkezet:	<i>a király háza</i>	<i>the house of the king</i> <i>the king's house</i>	בית המלך
Szóösszetétel:	<i>vasrúd</i>	<i>iron rod</i>	שבט ברזל
Egyéb jelzős szerkezetek:	<i>szent hegy</i> <i>hét nap</i>	<i>holy mountain</i> <i>seven days</i>	הר קדש[ו] שבעת ימים
Körülírás:	<i>tűz által égetett</i>	<i>burned of/with fire</i>	שרפת אש

2.2 Genitivus: a főnévhez kapcsolódó főnév esete

A genitivus kifejezése, megjelenési formája:

- Főnév: önmagában áll, morfológiai marker nélkül.
(Proto-sémi *-i > ∅ törlés kb. az i.e. 2. és 1. évezred fordulóján)

Nomen rectum, amely előtt áll egy ***nomen regens*** (*status constr.*-ban).

- Személyes névmás: birtokos szuffixum a *nomen regensen* (ן-, ם-, ך-,...).

2.2 Genitivus: a főnévhez kapcsolódó főnév esete

Két főnév, ha találkozik:

valamilyen szerepet betölt a mondatban:

a *nomen regens*-et módosítja:

a mondatbeli
funkciónak
megfelelő
esetet kap

- alany
- állítmány
- tárgy
- ...

- birtokosa, tulajdonosa
- jelzője
- vonzata
- ...

genitivusi
esetet kap

A könyv~~ő~~ Jánosnak piros. Ez a könyv~~ő~~ Jánosnak. Látom a könyvét J-nak.
A könyvében Jánosnak szép képek vannak. ...

2.2 Genitivus: a főnévhez kapcsolódó főnév esete

Két főnév, ha találkozik, például:

- Birtoklás, tulajdonlás: „könyve Jánosnak”, „háza Jánosnak”
„rabszolgája Jánosnak”?
- Elidegeníthetetlen viszony: „keze Jánosnak”, „apja Jánosnak”
- Rész-egész viszony: „keze Jánosnak”, „ajtaja a háznak”, „teteje a háznak”
- Kötelező vonzat: „teteje/széle valaminek”, „tulajdonosa valaminek”, „apja valakinek”
- Vonzat cselekvéshez, történéshez köthető főnév esetén:
 - Alany: „tánca Jánosnak” ← *János táncol*
 - Tárgy: „etetése az állatoknak” ← *valaki eteti az állatokat*

ami az igének alanya, tárgya, határozója..., abból birtokos jelző lesz a főnevesítés után.

2.2 Genitivus: a főnévhez kapcsolódó főnév esete

A constructus-os szerkezet kifejezhet:

- Possessive: birtoklás
- Relationship: családi-társadalmi viszony
- Gen. subjectivus: alanyi genitivus (1)
- Gen. objectivus: tárgyi genitivus (2)
- Attributive: jelzői használat (gen. qualitatis)
- Specifikáció: tekintethatározói genitivus
- Cause: okhatározói genitivus
- Purpose: célhatározói genitivus
- Means: eszközhatározói genitivus
- Material: anyagnév
- Measure: mennyiség
- Explicative: „magyarázó” (tulajdonnevek)
- Superlative: felsőfok

(1) Az oroszlán simogatása veszélyes.

(2) Az oroszlán simogatása veszélyes.

(1) שְׂמֵרֵי *inf. constr. + főnévi birtokos szuffixum*

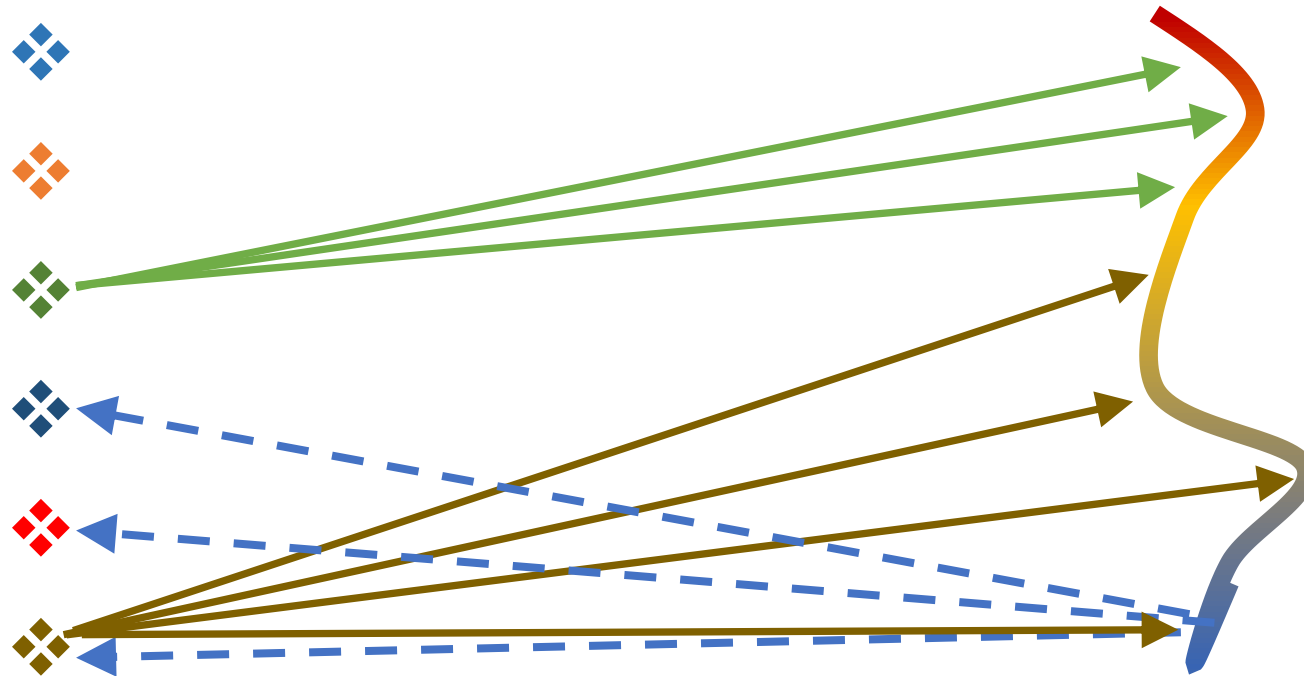
(2) שְׂמֵרֵנִי *inf. constr. + igei tárgyi szuffixum*

Sok funkcióban héber constr. szerk. = magyar szóösszetétel.

Forma (morfológia és szintaxis) vs. jelentés (szemantika) (ismétlés)

- Adott forma

- Adott jelentést, funkciót

milyen jelentéseket fejezhet ki?

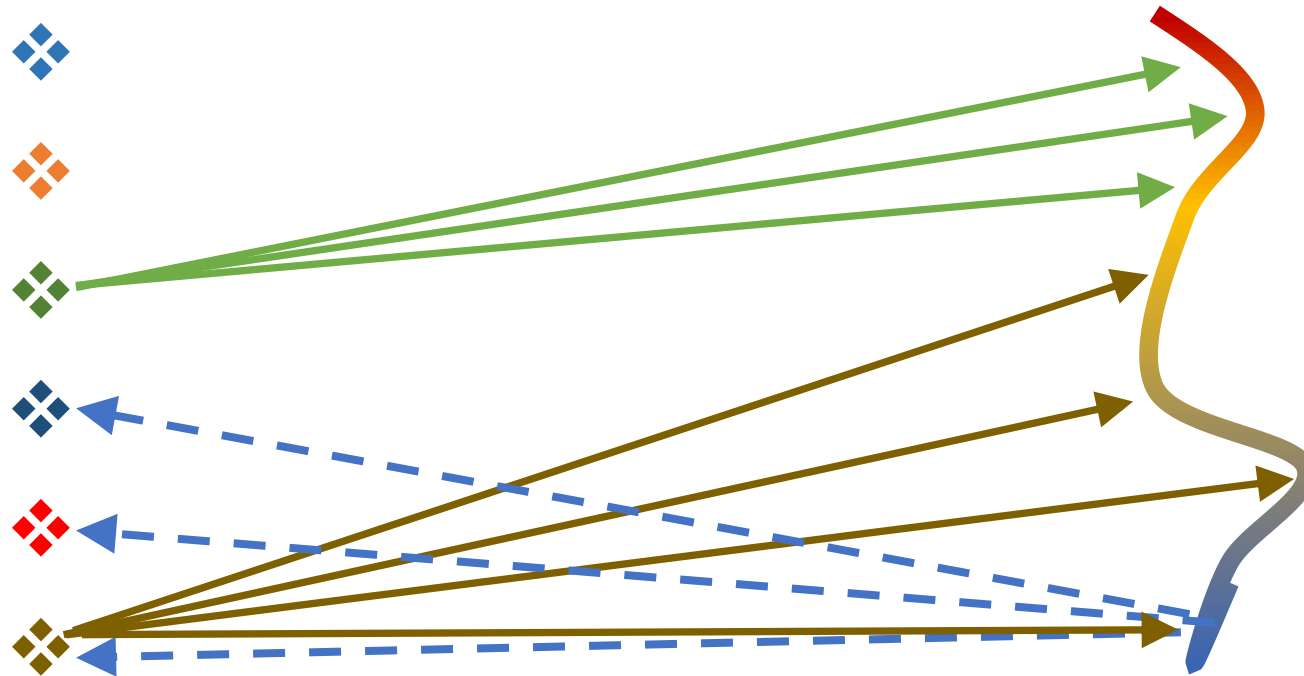
milyen formák fejezhetnek ki?

A birtoklás kifejezése és
a birtokos szerkezet

Forma (morfológia és szintaxis) vs. jelentés (szemantika)

- Adott forma

- Adott jelentést, funkciót

milyen jelentéseket fejezhet ki?

milyen formák fejezhetik ki?

A birtokviszony kifejezése a bibliai héberben

- Constructus-os szerkezet: a birtokviszony kifejezésének eszköze

- לְ (Vö.: a dativus és a genitivus „közelsége” sok nyelvben, pl. a magyarban.)

הנה ראיתי בן לְישי בית הלחמי (1Sám 16,18)

„...íme, láttam a bettlehemi Jisáj fiát/a fiát a bettlehemi Jisájnak...”

- Kései Bibliai Héber (LBH): הנה מטתו שְׁלֹמֹה (Énekek Éneke 3,7)

„Íme Salamon ágya / az ágy, amely Salamoné...”

Klasszikus BH *ašer* + *le...* > kései BH *še...* + *le...*

grammatikalizálódás:
gyakran előforduló kombináció
grammatikai szerkezetként rögzül.

> rabbinikus (misnai) héber korban önálló *šel*:

határozott birtokos:
še+la > *šel+ha*

Ismétlés következő órára,
olvasnivalók és házi feladat

Ismétlés következő órára

Az elsőéves anyagból

- Szabályos igék *hifil*-ben és *hofal*-ban
- Szabályos igék *nifal*-ban és *hitpael*-ben

Viszlát jövő héten!